

Бараннік І. О.

*аспірант кафедри менеджменту і бізнесу
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

Barannik I. O.

*Postgraduate Student
at Department of Management and Business
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economic*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

CONCEPTUAL BASES OF MONITORING OF EXPORT-IMPORT POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Анотація. У статті розглянуто концептуальні засади моніторингу експортно-імпортного потенціалу підприємств (ЕППП), які ґрунтуються на уточненні визначення змістовної сутності моніторингу, його місця в системі управління підприємством, зокрема експортно-імпортним потенціалом, визначення місця моніторингу в технології розроблення управлінського рішення щодо формування експортно-імпортного потенціалу, методичних положеннях щодо здійснення моніторингу ЕППП.

Ключові слова: експортно-імпортний потенціал, моніторинг, підприємство, управлінське рішення, методичні положення.

Постановка проблеми. Протягом 2015–2016 рр. у вітчизняній економіці спостерігається зміна структури експорту й імпорту. Згідно з даними офіційної статистики, експорт зерна за I півріччя 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2013 р. виріс на 9,8%, а експорт чорних металів впав на 54% [1]. Це свідчить про нові напрями розвитку як підприємств, так і економіки в цілому, тому управління розвитком експортно-імпортного потенціалу потребує постійного моніторингу, який повинен здійснюватись на науковій основі. Ефективність використання експортно-імпортного потенціалу цілком залежить від системи управління, яка діє. При цьому процедура моніторингу відіграє одну із ключових ролей у системі управління експортно-імпортним потенціалом, оскільки результати виконання цієї процедури обумовлюють якість та обсяги інформаційного забезпечення всієї системи управління, зокрема підприємства. Отже, слід розглянути місце процедури моніторингу в системі управління промисловим підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження експортного та імпортного потенціалу підприємств приділялось багато уваги вітчизняними вченими. Вагомим внеском у розвиток теоретичних засад управління експортним та імпортним потенціалом підприємств є праці Мельник Т., Кузьміна О.Є., Піддубної Л.І., Шестакової О.А., Стеченко Д.М., Скорнякової І.В. та ін. Проте, незважаючи на свою важливість та необхідність, питання організації та здійснення моніторингу експортно-імпортного потенціалу підприємств не знайшли відповідного опрацювання.

Мета статті полягає в обґрунтуванні окремих концептуальних засад моніторингу експортно-імпортного потенціалу підприємств (ЕППП) на основі уточнення визначення змістовної сутності моніторингу, його місця в системі управління підприємством та його експортно-імпортного потенціалу; визначенні місця моніторингу в технології розроблення управлінського рішення щодо формування ек-

спортно-імпортного потенціалу; обґрунтуванні методичних положень щодо здійснення моніторингу ЕППП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час визначення місця моніторингу в системі управління експортно-імпортним потенціалом слід мати на увазі, що сама сутність організації будь-якої системи розкривається за допомогою таких методологічних принципів, як принцип сумісництва, принцип зосередження функцій, принцип актуалізації функцій, принцип лабілізації функцій, принцип нейтралізації дисфункцій. Дотримуючись визначення експортно-імпортного потенціалу підприємства як сукупності компетентностей підприємства здійснювати експортно-імпортну діяльність на ринках, реалізуючи свій загальний потенціал згідно з конкурентними стратегіями, для формування та відтворення конкурентної позиції на ринках та результати використання якого визначають ефективність експортно-імпортної діяльності підприємства, а також використавши змістовну модель експортно-імпортного потенціалу підприємства [2, с. 33], передусім слід конкретизувати зміст складників управління експортно-імпортним потенціалом підприємства. Життєдіяльність промислового підприємства передбачає формування, використання та розвиток свого потенціалу, а отже, й ЕППП. Тому об'єктами управління ЕППП є процеси його формування, використання та розвитку, реалізація супроводжується змінами структури, можливостей та якісного і кількісного складу елементів та їх спроможності як цілого.

Диференціація функцій управління дає змогу виділити окремі завдання та види управлінської діяльності та регламентувати раціональні правила і процедури їх здійснення. Різні концепції управління підприємством передбачають виокремлення різного складу функцій, проте спираючись на роботи визнаних світових науковців менеджменту, серед функцій управління ЕППП слід виділяти такі, як планування і прогнозування, організація, керівництво, моніторинг і контроль, оцінка й аналіз,

мотивація, регулювання і коригування [3, с. 27]. Загальні функції управління відображають зміст основних етапів процесу управління діяльністю підприємства на всіх ієрархічних рівнях. Цим обґрунтовується доцільність такого складу функцій управління ЕППП, як керівництво інтеграційними процесами функціонування, моніторинг і контроль процесів функціонування ЕППП та складників потенціалу, регулювання та коригування процесів функціонування потенціалу, оцінка й аналіз потенціалу, організація робіт з управління функціонуванням ЕППП, планування і прогнозування функціонування потенціалу, мотивація працівників підприємства для активізації функціонування ЕППП.

Для обґрунтування завдань управління ЕППП розглянемо основні завдання кожного виду управління підприємством. Завданнями виробничого управління ЕППП є забезпечення ресурсного потенціалу ресурсами відповідного складу, кількості та якості для здійснення виробничої, фінансової, інноваційно-інвестиційної, маркетингової, зовнішньоекономічної, зокрема експортно-імпортової діяльності; підвищення конкурентоспроможності ЕППП, забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу, планування, облік, моніторинг, оцінка та аналіз складників ЕППП та їх використання, оперативнодиспетчерське регулювання всіх матеріальних потоків і технологічних операцій щодо формування, використання та розвитку ЕППП. Основними завданнями організаційного управління ЕППП є управління функціонуванням організаційного потенціалу підприємства, вибір форми організації управління формуванням, використанням та розвитком ЕППП, вибір і формування структури ЕППП його організаційної системи управління, визначення та моніторинг відносин і зв'язків між структурними елементами ЕППП, їх взаємозв'язку, визначення функцій кожного елементу структури ЕППП, необхідних для підтримки нормальної життєдіяльності підприємства, планування заходів маркетингової діяльності, зовнішньоекономічної, зокрема експортно-імпортової, діяльності, розробка заходів з економічного стимулювання персоналу підприємства. До основних завдань економічного управління ЕППП належать: виявлення впливу взаємозв'язків основних елементів ЕППП на результативність життєдіяльності підприємства, їх моніторинг, обґрунтування збалансування обсягів випуску продукції для беззбиткової діяльності підприємства, вибір найбільш оптимального по критерію економічної ефективності технологій використання ресурсного потенціалу та ЕППП, підготовка та обґрунтування рішень з асортименту й обсягу випуску продукції з урахуванням обмежень щодо ресурсного та експортно-імпортного потенціалу підприємства, виявлення, кількісне обґрунтування та моніторинг наявних резервів для підвищення ефективності використання ЕППП, моніторинг господарської діяльності підприємства та її спрямованості на функціонування ЕППП, розробка заходів щодо розвитку ЕППП.

З англійської мови *monitoring* перекладається як дивитись, спостерігати, слідкувати, відслідковувати, перевіряти якість приладу, контролювати, управляти, наставляти, рекомендувати, радити, коригувати. За методологічним підходом до сутності моніторингу це є перманентний процес, який передбачає систематичне спостереження, вимірювання, порівняння, оцінку, аналіз величин ознак для виявлення закономірностей, тенденцій та змін ознак об'єкта, явища чи процесу. Тому моніторинг належить до системи управління діяльністю підприємства у складі його функцій та їх забезпечення, оскільки є важливою стадією процесу управління ЕППП. Отже, моніто-

ринг ЕППП будемо розуміти як функціональний складник управління, який передбачає систематичне стеження, спостереження, оцінку, контроль та прогнозування станів формування, використання та розвитку експортно-імпортного потенціалу на підприємстві за допомогою інструментальних, науково-методичних, організаційних засобів, які забезпечують його.

Враховуючи, що функціонування потенціалу підприємства спрямоване на забезпечення його діяльності, ЕППП забезпечує нормальне функціонування експортно-імпортової діяльності підприємства, а також усієї зовнішньоекономічної діяльності [4].

Основні функції управління ЕППП доповнюються технологічними, які спрямовані на розробку та ухвалення управлінських рішень та комунікацій, а також соціально-психологічні функції, які пов'язані з характером виробничих відносин у колективі.

Засобами змінення об'єктів управління ЕППП є змінення структури даного потенціалу, повніша реалізація можливостей елементів ЕППП та змінення якісного та кількісного складу елементів та їх спроможності як цілого ЕППП.

Оскільки об'єктом управління ЕППП є процеси його формування, використання та розвитку, результатами управління є високий рівень ЕППП, якісний стан елементів потенціалу, ефективність використання, зростання якісного і кількісного складу елементів ЕППП, розширення зовнішніх ринків діяльності підприємства та загальні високі результати діяльності підприємства.

Для забезпечення стійкості функціонування підприємство має здійснювати моніторинг дії факторів зовнішнього середовища, який є методично організованим процесом. Аналіз робіт відомих учених із проблем управління підприємством показав, що технологічно моніторинг впливу факторів зовнішнього середовища на ЕППП слід проводити за етапами: визначення змістовної суті об'єкту моніторингу; визначення сукупності ознак, за якими буде здійснюватися моніторинг; формування системи показників, що дають змогу провести моніторинг даного об'єкту; визначення сили та напрямку дії факторів зовнішнього середовища для виокремлення факторів, що позитивно впливають на процеси формування, використання та розвитку ЕППП (сприятливих) та факторів, що негативно впливають, тобто є дестабілізуючими факторами; встановлення рейтингу впливу сприятливих факторів зовнішнього середовища та окремо рейтингу впливу дестабілізуючих факторів; обчислення взаємозв'язку між двома групами факторів; установа результуючої сили комплексного впливу всіх сприятливих та дестабілізуючих факторів на функціонування ЕППП [5]. Сприятливі фактори зовнішнього середовища значно зменшують негативну дію дестабілізуючих факторів.

З огляду на те, що процес управління реалізується завдяки управлінському рішення, а процес підготовки якого є технологією розробки та ухвалення рішення, розглянемо місце процедури моніторингу в даній сукупності послідовно повторюваних дій в управлінні ЕППП, які об'єднуються в окремі технологічні етапи та операції.

У спеціальній літературі з проблем управління пропонуються різні схеми процесу розроблення управлінського рішення, відмінністю яких є ступінь деталізації етапів і процедур. Зазвичай у практичній діяльності керівництво підприємством не чітко дотримуються цієї схеми, що обумовлено особливостями завдання, яке вирішується, достатністю інформації, терміном та ін. Узавши за основу традиційну технологію розроблення управлінського рішення, а саме розробки вчених Колпакова В.М. [6, с. 24], Курочкина О.С. [3, с. 14], Юкаєва В.С. [7, с. 64–65], про-

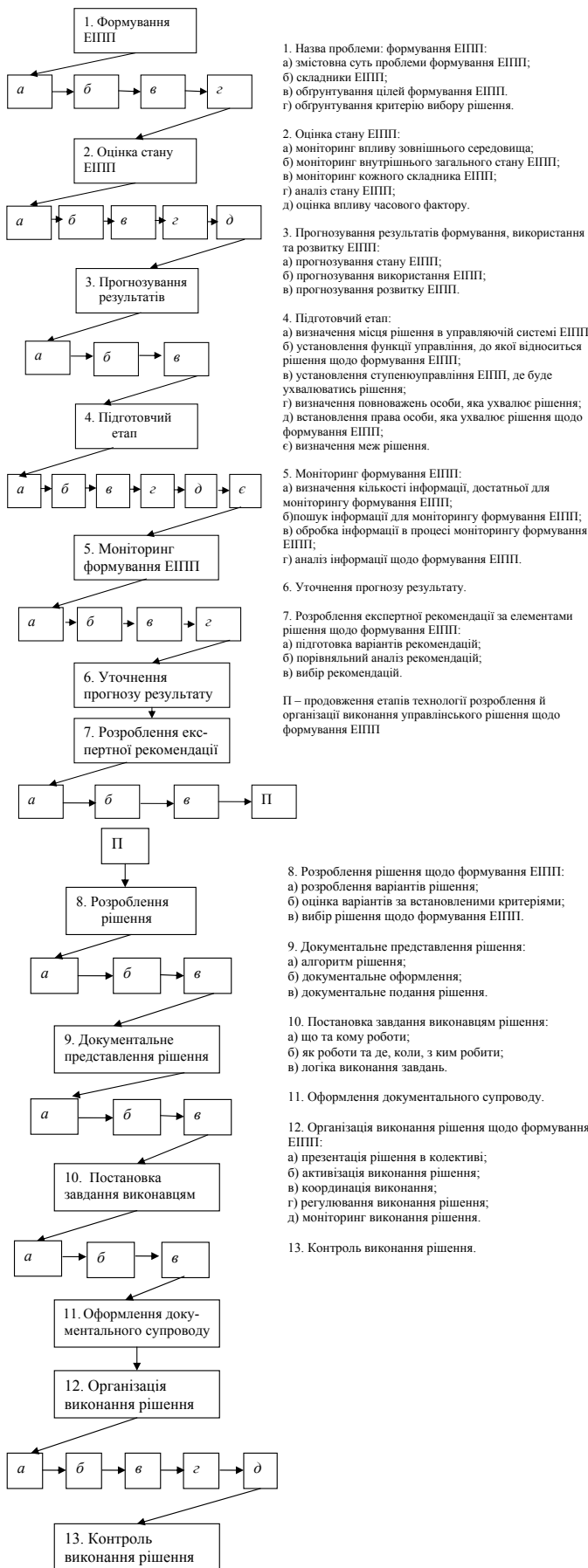

Рис. 1. Схема технології розроблення і реалізації управлінського рішення щодо формування ЕПП

понується логіка розроблення рішення щодо формування ЕПП (рис. 1). Першим етапом технології є визначення назви проблеми, який передбачає уточнення завдання і сукупності цілей.

Уточнення завдання складається з його постановки, яка, своєю чергою, передбачає формулювання змістовної суті проблеми, переліку цілей дій, завдяки яким вирішується завдання, визначення способу досягнення цілей, розроблення критеріїв вибору рішення.

Отже, за дотримання запропонованих етапів технології розроблення і реалізації управлінського рішення на прикладі формування ЕПП забезпечується його дієвість та ефективність дії, яка прямо пропорційна періоду існування проблемної ситуації.

Для організації моніторингу ЕПП важливо керуватись теоретико-методичними положеннями, зміст яких обумовлений місцем моніторингу в системі управління ЕПП, його функціями, змістовною моделлю самого ЕПП, інструментами моніторингу. Першим положенням є те, що моніторингу формує методологічний аспект змісту процесу управління ЕПП. Відомо, що методологічний зміст процесу управління ЕПП передбачає чотири етапи: визначення мети, оцінку ситуації, визначення проблеми й обґрунтування управлінського рішення. Оскільки мета означає планування результату та є поєднанням бажаного і можливого, її формулювання цілком залежить від результатів моніторингу ЕПП. Це посилюється тим, що завдяки моніторингу конкретизується ситуації, які завжди потребують свого оцінювання співвідносно меті. Завдяки моніторингу вирішуються проблеми в системі управління, що є протиріччями між бажаним (метою) і дійсністю (ситуацією). Без визначення проблеми неможливо ніяке управлінське рішення. Своєю чергою, управлінське рішення як заключний етап процесу управління передбачає процедури моніторингу у своїй технології розроблення та реалізації, як це показано на рис. 1.

Друге положення – моніторинг посилює економічний зміст управління ЕПП. Виходячи з того, що в процесі управління відображаються формування, використання та розвиток ЕПП, що можна розглядати як його етапи, завдяки інструментам моніторингу спостерігається, оцінюється та прогнозується ефективність перебігу цих процесів. Моніторинг здійснюється щодо всіх структурних елементів ЕПП та їх взаємозв'язків з іншими видами потенціалу на підприємстві.

Третє положення полягає у тому, що моніторинг ЕПП реалізує соціальний зміст процесу управління, оскільки він безпосередньо здійснюється особами, які належить до керівництва підприємства.

Завдяки моніторингу формується організаційний зміст процесу управління ЕПП (четверте положення). Організаційний зміст процесу управління проявляється в послідовності використання організаційних важелів впливу, а саме регламентування, нормування, інструктування та вказівки, на міру відповідальності за виконання або невиконання порученої роботи. Кожен з означених важелів містить процедуру моніторингу або її елементи.

П'яте положення: моніторинг є активною функціональною складовою частиною управління, яка реалізує функціональний зміст процесу управління та інформаційно підтримує всі функції управління. Це положення обґрунтовується визначенням самого моніторингу, а саме тим, що функціонально воно реа-

лізується завдяки систематичним стеженню, спостереженню, оцінюванню, контролю та прогнозуванню станів експортно-імпортного потенціалу на підприємстві.

Шостим положенням є те, що моніторинг є основною процедурою та одним із основних процесів інформаційної системи підприємства, оскільки він здійснює пошук інформації, комплектування інформації, передачу інформації в системі управління ЕППП.

Сьоме положення: моніторинг ЕППП має здійснюватись завдяки аналітичним інструментам, які входять до його методичного забезпечення. Для здійснення моні-

рингу доцільно використовувати інструменти описової статистики, методи багатомірного статистичного аналізу та методи оптимізації і прогнозування. Рекомендація використовувати саме ці методи ґрунтується на їх аналітичних можливостях.

Висновки. Отже, обґрунтовані концептуальні засади моніторингу експортно-імпортного потенціалу підприємств забезпечують новий підхід до його управління, який базується на об'єктивності та науковості, що, своєю чергою, забезпечує адекватною та достовірною інформацією всю систему управління на всіх її рівнях.

Список використаних джерел:

1. Публікації документів Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.org/uk.
2. Бараннік І.О. Обґрунтування базису понять сучасної змістовної суті експортно-імпортного потенціалу підприємства / І.О. Бараннік // Бізнес Інформ. – 2015. – № 11(454). – С. 33–38.
3. Курочкин А.С. Управление предприятием (процессный аспект) : [учеб. пособ.] / А.С. Курочкин. – К. : МАУП, 1998. – 144 с.
4. Піддубна Л.І. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування і розвитку / Л.І. Піддубна, О.А. Шестакова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 37. – С. 223–229.
5. Бараннік І.О. Моніторинг факторів зовнішнього середовища промислового підприємства / І.О. Бараннік, О.В. Міненкова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 26–27 березня 2016 р.). – Х., 2016. – С. 337–340.
6. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений : [учеб. пособ.] / В.М. Колпаков. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
7. Юкаева В.С. Управленческие решения : [учеб. пособ.] / В.С. Юкаева. – М. : Дашков и К, 1999. – 292 с.

Аннотация. В статье рассмотрены концептуальные основы мониторинга экспортно-импортного потенциала предприятия (ЭИПП), которые базируются на уточнении определения содержательной сути мониторинга, его места в системе управления предприятием, в частности экспортно-импортным потенциалом, определении места мониторинга в технологии разработки управленческого решения в формировании экспортно-импортного потенциала, методических положений осуществления мониторинга ЭИПП.

Ключевые слова: экспортно-импортный потенциал, мониторинг, предприятие, управленческое решение, методические положения.

Summary. In the article, the author has considered conceptual basis of monitoring of export-import potential of enterprises based on clarifying the content of monitoring, its place in a system of management at the enterprise and, especially, export-import potential, determining a place of monitoring in the technology of development of management decision, regarding formation of export-import potential, methodical provisions to carry out of monitoring of export-import potential of enterprises.

Key words: export-import potential, monitoring, enterprise, management decision, methodical provision.